

Várostartörténeti

Olvásóink válaszait és újabb kérdéseit csütörtökig várjuk!

KI MIT TUD?

Mindenekelőtt megismételjük a június 23-án, pénteken délután 4 órakor, a Sajtóház klubjában (Magyar Tanácsköztársaság útja 10.) sorra kerülő nyilvános várostörténeti vetélkedő tudnivalóit.

Alsó korhatár 15 év, felső korhatár nincs. Elsősorban középiskolások, egyetemi és főiskolai hallgatók, szakmunkástanulók részvételére számítunk, de mindenkit szívesen látunk. Jövő vasárnapi számunkban közöljük azokat a kérdéseket, amelyekre olvasóink levelezőla-

pon válaszolhatnak, s a helyes megjelölések beküldött közül sorsoljuk ki a meghívandókat és a versenyzőket. A válogatás eredményét egy héttel később, 18-i számunkban közöljük, név szerint felsorolva a versenyzőket. Meghívjuk még sorozatunk legszorgosabb levelezőit is. Öt kérdéses körből adunk föl kérdéseket: munkásmozgalmak történet, műemlékek, néprajz, szabadtéri játékok, utcanevek. A főkészítéshez sorozatunk (január 23-tól, vasárnaponként megjelent) cikkein kívül még a következő irodalmat ajánljuk:

1. TAMASI Mihály: A dolgozók harca a nyomor és kizsákmányolás, az ellenforradalmi rend ellen, 1929—1935. Szeged, 1971. (Csak a szegedi vonatközútiak kellenek.)
2. NAGY Zoltán—PAPP Imre: Szeged. Bp. 1960. 218—266. l. (A műemléki leírások.)
3. BALINT Sándor: A szegedi nép. Bp. 1968.
4. Szeged híres város... A Szegedi Szabadtéri Játékok. Összeáll. a Tömörkény gimnázium történelmi szakköre. A munkát irányította Olvay Ferencné. Szeged, 1969.
5. PÉTER László: Emléktárat őrzik az utcák. Délmagyarország, 1971. szept. 7.—okt. 30.

A győztes 500 Ft-os városi utalványt nyer, a második díj 400, a harmadik 300 Ft-os utalvány. Városi utalványt nyer, a második díj 400, a harmadik 300 Ft-os utalvány.

Válaszok

A 62. kérdésre: Nem könnyű választ adni, hogy mikor alakult meg Szegeden a szocialista párt, minthogy a szocialista munkásmozgalmak kezdetei korábban nyúlnak vissza; különféle (nyomdász, cipész stb.) szakszervezetekben született meg a szocialista gondolat. A Magyarországi Szocialista Párt 1890-ben történt megalakulása után csak lassan kezdtek a vidéki szervezetek létrejönni. Szegeden Pollák (később Szentirmán) Béla nyomdászsegéd erőfeszítései nyomán 1894-ben jött létre a szocialista párt szervezet. Az első munkásoknak jobbára szakmanként máskor voltak, s többnyire vendéglők különszobáiból állottak. Így a cipész szakszervezet 1892-ben a Kossuth Lajos sugárút 5. sz. alatti, akkor Zombori-féle vendéglőben volt. (1919 februárjától itt volt a KMP helyisége is!) 1895-től 1897-ig a Takaréktár és Horváth Mihály utca sarkán levő Pesti Vilmos-féle vendéglő, 1897 elejétől 1901-ig a Béla utcai Baross-vendéglő, 1901 tavaszától a Kispipla vendéglő. A kötelezői szakegylete 1897-ben Meszes István Laudon (most Mikszáth Kálmán) u. vendéglőjében alakult meg. Az építőmunkások helyisége 1903 körül Csikós Ferenc Kossuth Lajos sugárúti vendéglőjében volt. Ugyanaz idő tájt a vasmunkások a Valéria (ma Bartók Béla) téri Bartucz-vendéglőben tartották gyűléseiket. Mindezt részletesen, a változásokat is szemmel tartva itt föl sem tudnók sorolni, ezért csak utalunk Csongor Győzőnek a *Délmagyarországra* 1962. jún. 9-i számában, Waltner Mihálynak az 1957. júl. 28-i számában és Péter Lászlónak az 1956. aug. 18-i számában a munkások történetéről megjelent cikkeire. (A rovatvezető.)

A 63. kérdésre: A német megszállás után, 1944. márc. 29-én bezárták a Hétvezér utcai Munkáshoztont és a Jósika utcai nyomdászszékházat. Április elején megkezdődtek a letartóztatások. Ápr. 3-tól 22-ig mintegy 170 munkásmozgalmi és baloldali harcost internáltak, köztük Dáni Jánost, Dettre Jánost, Gombai Mihályt, Komócsin Antalt, Komócsin Istvánt, id. Komócsin Mihályt, Lacsné Mihályt, Tomács Imrét, Valentiny Ágost, Zömököt a ricei internálótáborba vitték. Dáni János Dachauban, Dettre János Auschwitzban pusztult el. (A rovatvezető.)

A 66. kérdéshez: A gépet, amellyel Boros József lezuhant, nem Kerekes Ferenc őrmester vezette, hanem Szentkirályi (Kern) Dezső

főhadnagy. Útközben az országút Szentkirályi észrevett egy kocsiában ülő katonatisztet, akinek integritétét akart. Túl közel jött a földhöz, és ez volt a baj. (Gáspár Anna, József Attila sugárút 13.)

Motorhiba miatt a vasúti töltésre zuhantak, mint azt egy egykorú fénykép. Cuc János repülőszázados hagyatékából, bizonyítja. Boros József, Hille Alfréd és a nemrég elhunyt Wagner Richárd anyagi és erkölcsi támogatása hozta létre Szegeden a meteorológiai repülő kirendeltséget. Így tehát a repülés szeretete is hozzájárult a főorvos tevékenységéhez. Nemcsak bravúrból, de anyagilag is sokat tett a repülésért. Neki is köszönhető többek közt, hogy Má-

tyásföld, Börgönd után Szeged is a repülés bölcsője lett. (Klárafalvi Aladár, Palánk 5.)

Boros József nem Kerekes János pilótával zuhant le. Kerekes pár évvel később Makra Sándorral zuhant le, a vasúti töltésre. Kerekes a repülőgépek csővázai közé szorult, s csak a vázak elfürészelése után lehetett a roncsból kiemelni. Makra zuhanás közben kiesett a gépből, mivel szerencsére a bekötő heveder elszakadt. Kerekes életét vesztette, Makra combtöréssel és arcsérüléssel került kórházba. Téves, hogy Kerekes a táviró huzalok alatt akart átrepülni. Makón temették el. (Hall Ferenc ny. repülő főhadnagy, Murányi u. 22.)

A 71. kérdésre: Hajdók Béla elvtársat kb. 1936 tavaszától ismerem. Véleményem szerint ő volt az 1936. évi cipészsztrájk egyik szervezője, az 1936 közepén történt lebukás fő vádlottja. Büntetése egy részét a Csillagban töltötte. Kb. 1937—38-ban az elvtársak megbízásából Vörös Segély csmaggal látogattam meg. Úgy tudom, Budapesten él, a Néphadsereg nyugalmazott tisztje. (Móczán Lajosné, Kossuth u. 4.)

A 73. kérdésre: Zocsik András 1891. szept. 4-én Nagylakon született. A tízes években Héger Mihály révén vált szervezett munkás-sá. Ő szervezte a kis csoportot, amely 1920. dec. 9-én Udvardi János és Bartha László nyílt utcán történt megszökötését a börtön-örök közül véghez vitte. Ezért ő került börtönbe, s a kapott verést sohasem heverte ki. Ennek ellenére részt vett a legális és az illegális munkásmozgalmakban egyaránt. 1935. márc. 15-én szervezkedésért több társával ismét letartóztatásba, majd börtönbe került. Beteget szabadult, és 1938. dec. 8-án halt meg. (Pusztai József, Lenin körút 38.)

Bell és Puskás Tivadar nagyszerű találmányai annak idején rengeteget változtattak életünkön. Nem kellett már levelet írni, vagy éppen elkutyagolni valahová, ha valakinek valami megbeszélendője akadt. Csak leemelni a hallgatót, kéri, vagy tárcsázni a számot, és már ment is minden a maga útján.

Tehát, leemeli az ember a kagylót, és már tárcsázhat is, ha van vonal. Vonal azonban nincs. Csak csöndös percek, néha kattogás is. Újra próbálkozik az ember, az eredmény rendszerint ugyanaz. Eltelik egy fél óra. Végre: Fortuna is-

tenasszony megkönyörült, itt a vonal! Tárcsázn! gyorsan. Pech. Egy mellék futott be. Kezdhajók újra! És így megy ez naponta.

Ez az, amit nem lehet megszokni. Hiába részelt benne az ember naponta többször is, az első hűség, egynehány sikertelen kísérlet mégiscsak kiemeli az idegeket, ha hajókötélből vannak is. Pedig az idegeség amúgy is korunk egyik népbetegsége. Eppen ezért — úgy érzem — segíteni kell embertársaimon néhány javaslattal.

Egy ismerősöm a következőképpen segített magán: vett egy mopedet. Ha akad valami megb-

szélhívója, nem ját ötletemet adhat, hanem egy telefonhoz. Minnek? Felül a mopedra és elberreg. Megbeszéli személyesen. Azóta nyugodt ember. Még hízott is egy kicsit. Kiválóan érzi magát. Igaz, sokkal a könyvtárban töltötte minden szabad idejét. Törvénykönyveket lapozgatott, szerette volna ugyanis, ha a bíróság megfizetné a postával a mopedet. Vagy egy év kellett hozzá, míg rájött, hogy a magyar jogrendszer erre, sajnos, nem ad lehetőséget. Azért így is nyugodt, legalább nem kell telefonálni.

Több példára. Sajnos, nem tudok hivatalozni, csupán sa-

Sz. I.

Visszatérő kérdés

Évente visszatérő kérdés, melyre nem nagyon lehet kielégítő választ adni: hova menjen a szegedi ifjúság szórakozni. A „Napfény városa” nem nagyon kényeztette el soha ilyen szempontból fiatal lakóit. Sok ígéretből olvashattunk már, újabb „kulturált szórakozóhelyekről” kimondottan fiataloknak, sok zenével és táncsal. Az ígéreteket többnyire be is váltják, nagy költségek befektetésével lebontanak, átalakítanak és újraépítenek, és kezdetben nincs is semmi baj. De rövid idő múlva a „kulturált szórakozóhely” érdekes változáson megy keresztül. Tántorgó tizenévesek veszik birtokukba, literszám fogy a sör, és már felirat sincs, hogy 18 éven aluliakat szesz ital nem szolgálnak ki. De ha ott is lenne a tábla, akkor sem venné senki komolyan. Ez tapasztalható a mindig zsúfolt Vigadóban, ahol a már megszokott botrányok bizonyítják, hogy valami nincs rendben, az ún. Disc Jokey (amit néha Disk Dzsoké-nak, néha Disch Zsoké-nak írnak) klu-

bokban, melyeket nyugodtan lehetne sörklubnak nevezni és melyekben — tisztelt a kivételnek — a Jokey nincs mindig helyzete magaslátán; a Játéklklubban, ami szintén italmérés.

Allandóan azt halljuk, hogy a mai fiatalokkal valami baj van, fékezhetetlenek és elvadultak, mindent megengednek maguknak, és bezzeg a mi időkben. De vajon arról van-e szó, hogy mind megengednek maguknak, vagy inkább mind megengednek nekik? Van-e más lehetőségük, mint ilyen helyeken zenét hallgatni, ahol allandóan ki vannak téve a kísértések; hiszen csak az nem inna ott, aki igazán szívből gyűlöli az alkoholt.

A rossz példa ragadós, és már volt arra példa, hogy a pincér szabályosan kinézett valakit a helyiségből, mert narancsitalt mert kéri. A diákokat nem nagyon érdeklik a szép szavak az erkölcsről és az egészségről, ha talán kínálják nekik az italt, akárhova mennek. Pedig nagyon sokan vannak köztük, akik elsősorban zenét akar-

nak hallgatni, vagy valaha úgy kezdték, hogy zenét akartak hallgatni, de ha öt-hat féle italból lehet válogatni, és iszik az egész környezet, azonkívül ott senki nem tiltja, akkor miért ne innának? Ilyen körülmények között csoda lenne, ha nem innának.

A szavak nem sokat segítenek. Radikális változtatásra lenne szükség ahhoz, hogy ezen a téren némi javulás mutatkozzék. Ha legalább megpróbálnának az illetékesek olyan szórakozóhelyeket létrehozni, ahol komolyan veszik a 18 éven aluliaknak szóló tilalmat, ahol valóban nem nyílnak lehetőségek széles italt fogyasztani és be- rugni.

Nyáron, amikor még kevesebb a tilalom és az iskola feledésbe merül, ez a probléma még nagyobb lesz. Megint felbukkannak majd a részeg kamaszok, minden napossá válnak a botrányok és gyomormorások; lehet, hogy a szórakozóhelyek forgalma megnő. De ilyen áron megeri?...

Bódis Klára

Betűt vetni — tudást aratni

Gondolatok a pedagógusnap alkalmából

Immár a 21. alkalom, hogy minden esztendő június első vasárnapján rájuk emlékezünk, az „észrevétlen forradalmárokat”, az ifjúság hivatásos nevelőinek „szorgalmas, elfáradó, majd újra nekilendülő seregére”. Arra a hivatásra gondolunk most, amelynek gazdag múltja, érdekfeszítő jelene és soha nem tapasztalt jelentőségű jövője van, és amelyről tisztelettel nyilatkozik tudós és politikus, művész és sportoló és mindenki, aki az évek múlásával mind gyakrabban gondol a hajdani almamater szép emlékeire, azokra a pedagógusokra gondolunk, akik megtanítottak bennünket betűt vetni és tudást aratni, és akiknek „van mindig hozzánk vig üzenete”.

Emlékezzünk talán a mai napon először elődeinkre, múlt századok lámpásaira, hogy a legjobbakról merített hittel és odaadással korunk és holnapunk követelményei szerint helyt tudjunk állni a mindennapok rohanó világában. A nevelői tevékenység önállósodása a társadalmi munkamegosztással egyidős. A tanítási munka említésével először az i. e. 24. századi kínai iskola leírásában találkozunk, de nem sokkal „fiatalabb” a francia tudósok által 1933-ban az Eufrász közepén folyásánál feltárt i. e. 2000 körül virágzó Mari város 10 ezer ékírásos iskolái agyagtáblát tartalmazó lelete sem. A történelem megőrizte a széles körű tudományos műveltséggel rendelkező, de maguknak alkotó egyiptomi paptanítók munkáit éppúgy, mint az ókori India legfelső kasztját képező brahman paptanítók szellemi hagyatékát. Herodotosz is arról tudósít, hogy a perzsa birodalom papnevelői a kiváltságosok sorához tartoztak. A korabeli értelemben vett nevelőknek e kiváltságos helyzetét a vallás és egyház funkciójának az uralkodó osztályok hatalma szempontjából nagy társadalmi jelentősége adta. A történelem későbbi századaiban kialakul az egyházi piramis belső hierarchiája, és ebben a tanító, nevelő egzisztenciálisan alacsony helyet foglal el. A pedagógus az „értelmiség proletariátusa” lesz, és

ez a helyzete a legújabb korig elkíséri. Elkíséri még akkor is, ha Platon a nevelést a „legszébb dolgok között valósnak” említi, és szerinte „nincs az a pénz, amelyet jó nevelőért sajnálni kellene”. Vespasianus római császárt, amikor évi 100 ezer sestercius javadalmazást adott a latin és görög retorikának, nem az emberformálás munkájának elismerése vezette, hanem az óriási birodalom hatalmi érdekei. Persze, ami a római iskola „emberformálásának” módszereit illeti, azt inkább jellemezte a tanítóskodó obsztos katonák és kiöregedett gladiátorok „szíj-korbács pedagógiája”, mint M. Terentius Varro és Quintilianus — több szempontból ma sem időszerűen — nevelési nézeteinek gyakorlati alkalmazása.

Nagy Károly frank uralkodó nem sokkal császár koronázása után már intézkedett a paptanítók képzéséről, felismerve ennek jelentőségét a birodalom számára. Tiszteletre méltó erőfeszítéseit bukásra ítélte a történelem változása, és a tanítóhiány az iskoláztatás alacsony fokán álló középiskolák is végig kísérő jelensége. Valamelyest javult a helyzet az újkor kezdetére, amikor részben az egyetemekről kikerült fiatalok, másrészt a papi iskolát végzett, de fel nem szentelt diákok közül többen választották a pedagógus pályát. Soraitok erősítették a keresztelkedelmi, hivatalnoki adminisztrációból kikerült tanárok is, akik a társadalmi, gazdasági igényeknek megfelelően, szakismeretekre tanították a polgárság gyermekeit. A XV. században nálunk is megjelentek a világi iskolamesterek, számuk különösen Erdélyben a huszita mozgalom hatására jelentősen megnövekedett.

Az egyházi iskolák elmaradottságát, a tanítás színvonalát különösen élesen bírálta Erasmus, aki szerint a „kolostorok csak a hasznos húzzák a nevelésből... sőtét helyiségekben, tudatlan emberekkel végeztetik a nevelés munkáját”. De e rideg valóság mellett is tovább éltek a reneszánsz gondolatok a pedagógiában, és kiteljesedtek Comenius munkásságában, aki a tanítói

ez a helyzete a legújabb korig elkíséri. Elkíséri még akkor is, ha Platon a nevelést a „legszébb dolgok között valósnak” említi, és szerinte „nincs az a pénz, amelyet jó nevelőért sajnálni kellene”. Vespasianus római császárt, amikor évi 100 ezer sestercius javadalmazást adott a latin és görög retorikának, nem az emberformálás munkájának elismerése vezette, hanem az óriási birodalom hatalmi érdekei. Persze, ami a római iskola „emberformálásának” módszereit illeti, azt inkább jellemezte a tanítóskodó obsztos katonák és kiöregedett gladiátorok „szíj-korbács pedagógiája”, mint M. Terentius Varro és Quintilianus — több szempontból ma sem időszerűen — nevelési nézeteinek gyakorlati alkalmazása.

Nagy Károly frank uralkodó nem sokkal császár koronázása után már intézkedett a paptanítók képzéséről, felismerve ennek jelentőségét a birodalom számára. Tiszteletre méltó erőfeszítéseit bukásra ítélte a történelem változása, és a tanítóhiány az iskoláztatás alacsony fokán álló középiskolák is végig kísérő jelensége. Valamelyest javult a helyzet az újkor kezdetére, amikor részben az egyetemekről kikerült fiatalok, másrészt a papi iskolát végzett, de fel nem szentelt diákok közül többen választották a pedagógus pályát. Soraitok erősítették a keresztelkedelmi, hivatalnoki adminisztrációból kikerült tanárok is, akik a társadalmi, gazdasági igényeknek megfelelően, szakismeretekre tanították a polgárság gyermekeit. A XV. században nálunk is megjelentek a világi iskolamesterek, számuk különösen Erdélyben a huszita mozgalom hatására jelentősen megnövekedett.

Az egyházi iskolák elmaradottságát, a tanítás színvonalát különösen élesen bírálta Erasmus, aki szerint a „kolostorok csak a hasznos húzzák a nevelésből... sőtét helyiségekben, tudatlan emberekkel végeztetik a nevelés munkáját”. De e rideg valóság mellett is tovább éltek a reneszánsz gondolatok a pedagógiában, és kiteljesedtek Comenius munkásságában, aki a tanítói

munkát „olyan kitüntetésnek” tartotta, „amihez fogható nincs még egy a nap alatt”. Magyar kortársát — Apáczai Csere Jánost — méltán értékeli Váci Mihály sorai: „Ki láng volt — itt gyorsabban égett, Apáczai — Csokonai.”

A francia forradalom a XIX. század első felének társadalmi, szellemi változásai hatottak a nevelőkre, és a nevelők közül sokan alakító részesek voltak az eseményeknek. Az első magyar egyetemes tanítógyűlés pl. a szabadságharc idején megkezdte a „közös nemzeti tanrendszer” kidolgozását. A pedagógus társadalom igazi felszabadításának programja azonban csak a munkásmozgalm kibontakozásával született meg, és realizálása annak izmosodásával érett.

Engelsnek az angol helyzetről festett képe jól illik a kapitalizáló Európa. Leírja, hogy a tanítói munkával foglalkozók között a becsületesek mellett nem kevesen vannak „alkalmatlan emberek, akiket csak a megélhetés gondja vitt az iskolamesteri pályára, és nagyrészt hiányosak a legszükségesebb elemi ismereteknek is”. A század végén a munkásmozgalm vezetői — mindenekelőtt Clara Zetkin — állandóan követelték a tanítók helyzetének javítását, s az „erejükkel fűzött rablógazdalkodás megszüntetését”. A magyar helyzetet Eötvös József ecseteli parlamenti beszédében: „A tanítók mind anyagi, mind szellemi tekintetben súlyos körülmények között élnek.” A század végén bontakozó magyar munkásmozgalm fórumain rendszeresen napirenden volt a tanítóképzés javítása, fizetésrendezés és az egyháztól való függetlenítés követelése.

Századunkban a bolsevik mozgalom első lépései között tartja számon a neveléstörténet-írást a tanítók ügyének képviselőit. A nép soraiból származó és közöttük élő tanítók, „az orosz demokratikus értelmiség legnagyobb létszámú, s többségében baloldali csoportjai közül” sokan részt vettek a munkásmozgalmakban, sztrájkokban is.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évében Krupszkaja „ötevékenységre, a népoktatás terén végzett alkotómunkára” szólítja a tanítókat „kéz a kézben a széles néptömegekkel”. A forradalom győzelme után Lenin az új pedagógia feladatát abban jelölte meg, hogy „összekapcsolja a tanítói tevékenységet a társadalom szocialista megszervezésének feladatával”. Naplójegyzeteinek következő megállapítását pedagógiai végrendeletének is tekinthetjük: „a népta-